

pochádzali z jedného koreňa. Musia však byť adekvátne, nesmú byť násilné atď. Je jasné, že to nie je možné. Preto som pokladal za najmúdrejšie nešpekulovať ako Hegel, preložiť ich bežnými slovami a do zátvoriek dať nemecké výrazy, aby čitateľ prišiel na požadovanú súvislosť sám. Stalo sa to asi trikrát v celej *Logike*.

Toto „polovičné riešenie“ mi s. Pekárek vyčíta. Myslím, že každý triezvo uvažujúci čitateľ uzná, že neprávom. Jeho rada, že treba všetko premyslieť a prediskutovať, je síce dobrá, ale aj zbytočná. Iste nepredpokladá, že naši prekladatelia Hegla čakajú len na to, kým im niekto poradí, že o heglovskej terminológii treba rozmýšľať a diskutovať. Pri Filozofickom ústave ČSAV existuje a už asi dva roky pracuje komisia pre vytváranie heglovskej terminológie v našich jazykoch, kde sa veľmi živo diskutuje o navrhovaných termínoch, starostlivo sa zvažujú a prijímajú alebo zamietajú. Ale aj tam zostanú občas nevyriešené problémy.

O tomto všetkom s. Pekárek asi nevie. Potom by ale mal byť sebakritickejší a neudeľovať dobré rady tam, kde ich netreba.

T. Münz

SOUHRNY NĚKTERÝCH VYBRANÝCH STATÍ Z FILOZOFICKÉHO ČASOPISU Z ROKU 1961

OTA ZÁHORA

L. Hrzal — K. Mácha, *O předmětu a metodě historického materialismu* (č. 1, 1961).

Stať shrnuje výsledky dosavadních diskusí o předmětu a metodě historického materialismu, probíhajících na stránkách Filozofického časopisu. Tyto diskuse se intenzivně rozvinuly po XX. sjezdu KSSS. Svým základním obsahem a zaměřením byly prospěšné. V souvislosti s vystoupením revizionistů a jiných nepřátelů marxismu se současně staly závažnou politickou otázkou.

První základní otázkou, již se diskutující zabývali, byla otázka vymezení předmětu historického materialismu, jeho vztahu k dialektickému materialismu a jeho vztahu k ostatním společenským vědám, zvláště k vědeckému komunismu. Podle jejího řešení se rozdělili zhruba do dvou skupin. První z nich — naprostá většina — dokazovala, že historický materialismus je filozofická disciplína a že jej nelze odtrhnout od dialektického materialismu. Naproti tomu jen u jednotlivců se objevil názor, že historický materialismus není filozofií, nýbrž že je nejobecnější společenskou vědou, „marxistickou sociologií“. Velmi mnoho se pak v rámci tohoto okruhu otázek diskutovalo o vztahu historického materialismu k vědeckému komunismu, jakož i k jiným společenským vědám. Většina diskutujících se shodla v uznání vědeckého komunismu jako samostatné vědní disciplíny. Z této diskuse jako závažný problém vyplynula nutnost správného pochopení vzájemné dialektické spojitosti historického materialismu a vědeckého komunismu. Četní diskutující se také vyslovili k otázkám konkrétního obsahu vlastních úkolů vědeckého komunismu.

Druhou základní otázkou, o které se diskutovalo, byly otázky metody historického materialismu. Většina diskutujících se v této souvislosti vyslovila i k tomu, zda vedle historického materialismu a vědeckého komunismu má existovat ještě zvláštní „marxistická sociologie“. V tomto směru je ještě mnoho otevřených problémů.

Diskuse přinesla cenné výsledky. Jejich zhodnocení ukazuje, že historický materialismus vstupuje dnes do nového období své existence, v němž bude záležet především na rozpracování jednotlivých základních problémových okruhů a kategorií.

A. Kolman, *Další úskoky revisionismu* (č. 2/1961)

Autor ukazuje, že v dnešní době se nezměnila třídní podstata a úloha revisionismu v mezinárodním dělnickém hnutí ve srovnání s dobou jeho zformování, ale změnila se formy jeho boje. Koncentrované vyjádření obdržel soudobý revisionismus v „teoriích“ jugoslávských revisionistů. V jejich tažení proti marxismu má zvláštní význam kniha E. Kardelje „Socialismus a válka“.

E. Kardelj ve své knize užívá rafinované taktiky dvojsmyslností, mlhavých abstraktních formulací a narážek. Vychází v ní z podstaty programu SKJ, ale současně zatajuje mnohé jeho formulace, jejichž antikomunismus příliš bije do očí a které se staly předmětem drtivé kritiky se strany celého mezinárodního komunistického hnutí. Opírá se zejména o tři vůdčí myšlenky programu SKJ: za prvé o tvrzení, že dnes existuje jen jeden svět, a ne dva antagonistické světy — imperialismu a socialismu; za druhé o „objevování“ kapitalistických prvků, vytvářených prý samotným vývojem socialistického systému, a o nesprávné hodnocení soudobého monopolistického kapitalismu; za třetí o popírání vedoucí úlohy komunistických stran a jejich revoluční teorie.

Jugoslávští revisionisté tedy opustili marxismus v nejednom směru a používají v boji proti němu nejrůznějších úskoků.

V. Grulich, *Revoluční praxe — gnoseologický základ komunistické výchovy* (č. 2/1961)

Stat' je příspěvkem k posouzení některých filosofických aspektů společensko-pedagogické problematiky komunistické výchovy.

Poznání a praxe tvoří dvě polární složky, sjednocující se v dialektické jednotě jediné lidské činnosti. Hlavní a určující stránkou této činnosti je praxe, materiální společenská činnost člověka. V praxi se materialisuje její gnoseologický předpoklad, její ideální cíl, myšlenkový a volní záměr. Zdůraznění úlohy revoluční praxe jako nutného gnoseologického základu komunistické výchovy tedy nemůže vést ke snížení významu takového jejího mocného prostředku, jako je vzdělání. Při výstavbě socialismu a komunismu nesmírně vzrůstá úloha uvědomělosti a komunistické výchovy. V jednání lidí budujících uvědoměle beztřídní komunistickou společnost se relativně nejplněji a nejdůsledněji naplňuje „zákon dialektické jednoty vnější praktické činnosti s vnitřní vědomou činností“, na který v současné době poukazují sovětsí i naši psychologové.

V závěrečné části statí autor zkoumá některé gnoseologické aspekty jednotlivých stránek komunistické výchovy v pojetí pedagogické vědy — fyzické, rozumové, polytechnické, mravní, pracovní a estetické výchovy. Zkoumání je uskutečňováno ve spojitosti s úlohou praxe v poznávacím procesu žáků, uskutečňujícím se v průběhu komplexního rozvíjení jednotlivých stránek komunistické výchovy.

J. Janoušek — I. Tretera, *K zásadám práce v teorii poznání* (č. 2/1961)

V období dovršování kulturní revoluce, boje za vítězství socialistické ideologie a za porážku buržoazní a revisionistické ideologie ve světovém měřítku jsou kladeny zvý-

šené požadavky na úroveň filosofické práce. To vše si vyžaduje nový způsob filosofické práce. Jde nejen o metody propagace filosofických poznatků a jejich konkrétního využití v praxi, nýbrž i o nový přístup k vlastní filosofické problematice. Toto autoři ukazují na problematice teorie poznání.

Prvním úsekem práce v teorii poznání je zpracování myšlenkového odkazu klasiků marxistické filosofie, který je pro marxistu závažným východiskem dalšího zkoumání. Zde je nutno správně pochopit a rozpracovat teorii poznání jako neoddelitelnou součást marxistické filosofie.

Druhým úsekem v teorii poznání je gnoseologické zobecnování speciálních přírodních a společenských věd a jejich využívání pro další rozvíjení jednotlivých filosofických otázek. K tomu je také nutno být specialistou v některém z vědních oborů a současně rozvíjet práci také opačným směrem — využívat gnoseologických tezí k řešení metodologických otázek speciálních věd.

Třetím úsekem práce v teorii poznání je uplatňování a rozvíjení marxistické teorie poznání jako nástroje revoluční činnosti komunistické strany. V tomto směru má být specialistou každý pracovník v marxistické filosofii. Není-li takto marxistická gnoseologie rozvíjena, ztrácí svůj historický smysl a své bojové poslání.

M. H u l á k o v á, *K teoretickým otázkám hnutí brigád socialistické práce* (č. 3/1961)

Rámcem, v němž na tomto stupni morální a politické jednoty došlo k vyjádření dalšího rozvoje objektivních i subjektivních podmínek naší společnosti, se staly brigády socialistické práce. Hnutí brigád socialistické práce je u nás nejvyšší formou socialistického soutěžení, která vznikla zdola jako revoluční odezva na stranická usnesení, spadající do období diskusí k materiálům XI. sjezdu strany. Zatím co dosavadní soutěžníci vycházelo z potřeb ekonomického společenského vývoje, orientují se členové brigád socialistické práce na úkoly, které souvisejí s perspektivami technického vývoje, výchovy jejich členů ve smyslu socialistické morálky, prohloubení citového života, zvýšení úrovně všeobecného vzdělání a prohloubení aktivní účasti na kulturním životě země.

Brigády socialistické práce zahrnují a rozvíjejí všechny stránky člověka, vytvářejí podmínky, které jsou potřebné k „harmonickému rozvoji člověka, vyrůstajícího v budovatele socialistické a komunistické společnosti“.

L. T o š e n o v s k ý, *O konkrétnosti filosofických pravd* (č. 4/1961)

Všechny skutečné pravdy — tudíž také pravdy vědecké filosofie — jsou konkrétní. Existují tři aspekty zkoumání jejich konkrétnosti, které zakládají vlastně tři základní a samostatné obsahy pojmu „konkrétní“: 1. myšlenkově konkrétní (v protikladu k myšlenkově abstraktním; 2. smyslově konkrétní (v protikladu k pojmově abstraktnímu); 3. konkrétní v materiální skutečnosti (v protikladu k abstraktnímu v poznání).

Poněvadž jednota všech stránek konkrétního je skutečně dialektická, nehrají ve všech oblastech a ve všech fázích vývoje lidského vědění stejnou roli. U filosofických pravd převažuje role racionální stránky nad empirickou.

Základ konkrétnosti filosofických pravd spočívá v jejich svérázném a bohatě zprostředkovaném sepětí se společenskou praxí.

J. H e r m a c h — V. R u m l, *K dialektice konečného a nekonečného* (č. 4/1961)

Moderní řešení dialektiky konečného a nekonečného zasahuje tím či oním způsobem každou vědeckou otázku. Je to dáno tím, že každý poznatek je jen relativně autonomní,

zobrazuje konečnou i nekonečnou stránku světa, že každý poznávaný objekt je současně celkem i částí.

Filosofické zkoumání dialektiky konečného a nekonečného se nemůže vyvíjet nezávisle na vývoji speciálních věd. Dialektika konečného a nekonečného světa jako celku je problémem filosofickým a nespadá do kompetence kterékoliv speciální vědy. Pro dialektiku světa jako celku je určující stránkou polarity konečného a nekonečného nekonečné, pro dialektiku kterékoliv speciální oblasti skutečnosti je určujícím momentem konečnost.

Dialektika vztahů konečného a nekonečného, kterou manifestuje jakýkoliv obor přírody, objevila se i v oblasti tak vysoko abstrahovaného a daleko zprostředkovaného jejího odrazu, jako je oblast čísel a její teorie. Ale matematika nemůže rozhodnout otázky zákonitostí nekonečného a jeho vztahu ke konečnému, pokud se tyto otázky týkají specifických vlastností jakýchkoliv konkrétních materiálních objektů světa.

K aktuálním otevřeným problémům v řešení dialektiky konečného a nekonečného zejména patří některé aspekty vztahu celku a části, přetržitosti a nepřetržitosti ve vztahu ke kategoriím konečného a nekonečného.

J. K a m a r ý t, *Význam teorie otevřeného systému v současné biologii* (č. 4/1961)

V moderní vědě lze sledovat stále výrazněji se projevující syntetickou, integrující tendenci. Součástí tohoto procesu je také teorie otevřeného systému.

Teorie otevřeného systému (především L. v. Bertalanffyho) je přínosem k řešení základního problému soudobé biologie: vztahu organismu a prostředí, mechanismu a organismu, chemismu a organismu, a v tomto smyslu se zaměřuje na překonání konfliktu mezi vitalismem a mechanismem, který se v soudobé biologii stal neplodným. Pro řešení problému specifiky života spočívá význam teorie otevřeného systému v tom, že konkrétně formuluje nová kritéria rozdílu a také jednoty organického a neorganického, zvláště rozdíl a jednotu biochemického otevřeného systému a biologického otevřeného systému. Zároveň s tím významně napomáhá objasnit základní příčiny biologické evoluce.

Slabé stránky Bertalanffyho chápání teorie otevřeného systému v biologii spočívají v jeho mechanicismu. Bertalanffy nikde neformuluje problém kvalitativní specifiky biologického otevřeného systému a chemického nebo fyzikálního systému a vykládá teorii otevřeného systému jako biologickou teorii. Pro něho se ztrácí relativní uzavřenost, strukturální a morfologický přístup, což vede k indeterministickému odtržení struktury a funkce, k odtržení hmoty od pohybu, k biologickému energetismu. Proto jeho názory nakonec vedou k silné indeterministické, agnostické a idealistické tendenci.

J. Z e l e n ý, *Vztah postupu teoretického zobrazení ke skutečné historii v Marxově „Kapitálu“* (č. 5/1961)

Marx ve svém Kapitálu po prvé a současně až dosud neúplněji uskutečnil „pojmové poznání“. Objasnění Marxova chápání jednoty logického a historického, implicitně obsaženého v jeho Kapitálu předpokládá postup od zjednodušujícího postavení obou pólů proti sobě k rozpracování jemnějšího rozlišení jak na straně logického, tak na straně historického.

V Kapitálu lze rozlišit dva druhy fakticko-historických dat. Zvláštnost Marxova chápání logického lze sledovat na rozpracování pojmového poznávání peněz; přitom lze uskutečnit pokus o rozvinutější charakteristiku „dialektického vyvozování“.

Marxovo nové a specifické pojetí logického, jak se projevuje v logické formě „poj-

mového poznání“ a v dialekticko-logickém vyvozování, navazuje kriticky na Heglovo pojetí logična. Prozkoumání podstatných stránek vztahu těchto momentů Hegelova a Marxova myšlení je velmi důležité a autor je blíže rozebírá.

Na otázku, zda by bylo možno realizovat poznávací úkol, který si Marx uložil v „Ke kritice“ a v Kapitálu dvěma způsoby, pomocí tzv. logického a tzv. historického způsobu zkoumání — je nutno odpovědět záporně.

V závěrečné části autor zdůrazňuje a charakterizuje složitost vztahů mezi postupem teoretického zobrazení a chodem skutečných dějin, které se velmi liší od prosté paralelnosti.